

**KONSEP & APLIKASI *BAY' AL-URBUN* DALAM SISTEM PASARAN
DERIVATIF ISLAM**
**THE CONCEPT AND APPLICATION OF *BAY' AL-URBUN* IN ISLAMIC DERIVATIVE
MARKET SYSTEM**

MOHD HAFIZ BIN ABDUL WAHAB, NORHASIMAH BINTI SHAHARUDDIN

ABSTRAK

Perlaksanaan derivatif secara Islam telah diwujudkan sebagai salah satu alternatif untuk memartabatkan sistem pasaran modal di Malaysia. Justeru itu, pasaran derivatif secara Islam dianggap sebagai alternatif kepada sistem pasaran derivatif konvensional yang tidak berlandaskan syariah. Kontrak *bay' al-Urbun* merupakan salah satu instrumen yang digunakan dalam kontrak pasaran derivatif. Namun terdapat perbezaan pendapat mengenai keharusan *bay' al-Urbun* di antara ulama' klasik dengan ulama' kontemporari. Kajian ini membincangkan mengenai perbahasan para ulama' berkaitan dengan pengharusan kontrak *bay' al-urbun* serta menjelaskan sistem pasaran derivatif Islam. Jelas menunjukkan daripada perspektif fiqh, bahawa keharusan perlaksanaan kontrak tersebut merupakan salah satu instrumen derivatif Islam.

Kata Kunci: Pasaran Derivatif, *Bay' al-Urbun*, Pengurusan Risiko

ABSTRACT

The implementation of Islamic instruments has been developed as an alternative to uplift the capital market system in Malaysia. Hence, Islamic derivatives market if considered as an alternative to the conventional derivative markets that are not shariah-compliant. *Bay' al-urbun* contract is one of the instruments that used in the derivatives market contracts. However, there are difference opinions about the necessity of *bay' al-urbun* among the classical and the contemporary scholars. This study discussed the argument of the scholars associated with the contract of *bay' al-urbun* and explains the Islamic derivatives market system. It is clearly showed that from the fiqh perspective, the implementation of the contract is one of the Islamic derivatives.

Keywords: Derivatives Market, *Bay' al-Urbun*, Risk Management

PENGENALAN

Pasaran modal di Malaysia melihat kepada pasaran aset kewangan jangka panjang yang terdiri daripada semua instrumen hutang sama ada kerajaan ataupun swasta yang mempunyai tempoh matang melebihi satu tahun dan saham-saham korporat yang tidak mempunyai tempoh matang yang tetap serta niaga hadapan komoditi (Ab. Mumin, 1999). Manakala pasaran derivatif merujuk kepada instrumen yang luas termasuk kontrak hadapan, opsyen dan swaps yang dibuat berdasarkan nilai harga dan aset pendasar. Secara umumnya, aset pendasar bagi instrumen derivatif lebih kepada komoditi ataupun aset kewangan. Pasaran derivatif juga merupakan penyelesaian kepada risiko yang terjadi disebabkan ketidaktentuan dan kemunculan aset pendasar. Malahan derivatif juga dianggap boleh mengurangkan risiko kerana instrumen derivatif hanya bergantung kepada aset pendasar samada kewangan atau bukan kewangan. Atas permintaan ramai terutamanya dikalangan umat Islam yang berkehendakkan kepada pasaran modal yang halal serta bagi mendapat keberkatan dalam urusan perniagaan daripada Allah s.w.t, maka pasaran modal Islam dapat diwujudkan berikutan kesedaran orang ramai yang telah sedar akan kepentingan halal dan haram bagi sesuatu instrumen pasaran modal yang dibangunkan. Ini jelas menunjukkan setiap kegiatan

ekonomi akan menjadi ibadat dan diberi nilai pahala jika dilakukan syarat-syarat yang telah ditetapkan baik dari segi memenuhi tuntutan aqidah, akhlak mahupun syariat (Sanep & Surtahman,2005).

Larangan terhadap aktiviti perjudian dan ketidakpastian (*gharar*) dalam Islam menyebabkan kontrak opsyen, hadapan dan kontrak derivatif yang lain tidak sepenuhnya diterima oleh sarjana Islam (Schoon, 2009). Oleh itu, kontrak derivatif yang mengandungi unsur ketidaktentuan dan spekulasi adalah tidak diterima dalam syariah Islam. Namun demikian, ini tidak bermakna pelabur Islam tidak mempunyai inisiatif untuk mengurangkan kemungkinan risiko yang dihadapi malahan dalam kontrak *bay al-urbun* pelabur dapat mengurangkan risiko yang mungkin terjadi. Hal ini kerana terdapat ciri opsyen dalam kontrak *bay' al-urbun* dimana penjual dan pembeli membuat persetujuan mengenai harga dan tarikh kontrak dan bayaran pendahuluan yang dibuat. Oleh itu jika pembeli gagal menuaikan transaksi secara automatik akan kehilangan deposit yang diberi tetapi jika sebaliknya wang deposit yang diberi dianggap sebahagian daripada harga.

Hakikat kepada keadaan sedemikian, maka tidak dapat dinafikan kepentingan fiqh itu sendiri dalam membataskan sesuatu produk bagi mencapai matlamat orang ramai dalam membangunkan pasaran modal yang berteraskan kepada prinsip-prinsip Islam. Ini jelas menunjukkan bahawa kefahaman fiqh itu adalah perlu bagi pembuat dasar dan amat penting dalam menjalankan sesuatu urusan muamalat umat Islam kerana bagi setiap urusan muamalat umat Islam itu adalah terikat kepada halal dan haramnya sesuatu produk. Perbahasan tentang kontrak *bay' al-urbun* dalam pasaran derivatif jelas menunjukkan bahawa konsep al-ijtihad ulama' adalah perlu dalam merungkai segala permasalahan yang timbul pada era kini kerana permasalahan pada masa sekarang begitu moden dan dunia pula berkehendakkan kepada sesuatu yang baru. Apa yang boleh dilihat di sini ialah, meskipun syariah adalah tetap namun fiqh pula boleh berubah mengikut situasi semasa. Ini menunjukkan bahawa ajaran Islam yang dibawa oleh junjungan mulia kita Rasulullah s.a.w amat bersesuaian dengan semua aspek malahan ajaran yang dibawa oleh baginda tersebut boleh diamalkan pada setiap zaman dan melangkaui daripada zaman baginda itu sendiri. Ini menunjukkan bahawa Islam itu adalah sempurna selepas daripada kewafatan baginda dan ajaran Islam juga dapat dipraktikkan dalam semua aspek malahan dalam apa jua keadaan sekalipun.

Keputusan *Majma' al-Fiqh al-Islamy* telah memutuskan bahawa kontrak opsyen konvensional yang diguna pakai dalam pasaran kewangan semasa adalah merupakan kontrak baru yang tidak termasuk dalam mana-mana *ugud musammah* malahan telah berhujah bahawa opsyen konvensional bukanlah *mal, manfaah*, ataupun hak kewangan (*haq maliy*) yang boleh ditukar ganti dan memutuskan bahawa ianya tidak dibenarkan menurut pandangan syariah (Akademik Fiqh Islam, 1985-2000). Justeru itu, perlaksanaan pasaran derivatif secara Islam telah diwujudkan sebagai alternatif untuk menggantikan sistem pasaran derivatif konvensional yang tidak dibenarkan menurut pandangan syariah. Menurut keputusan Majlis Penasihat Syariah, mereka telah memutuskan bahawa konsep *bay' al-urbun* adalah diharuskan dan boleh dimajukan untuk membentuk sesuatu instrumen bagi pasaran modal Islam di Malaysia. Sebagai langkah kepada perlaksanaan derivatif secara Islam di Malaysia, maka dengan itu kontrak *bay' al-urbun* adalah salah satu kontrak syariah yang layak digunakan dalam sistem pasaran derivatif.

Majlis Penasihat Syariah telah memutuskan bahawa kontrak *bay' al-urbun* adalah kontrak yang diharuskan berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Majlis Penasihat Syariah. Namun menurut jumurul ulama' yang tidak membenarkan urus niaga *bay al-urbun* dan menganggap ia tidak sah adalah terdiri daripada Mazhab Syafie, Maliki, dan sesetengah daripada ulama Mazhab Hanbali, bahkan Mazhab Hanafi pula menganggap urus niaga ini sebagai rosak dan fasid (Abdullah,et.al.,2009). Operasi yang dijalankan dalam pasaran derivatif konvensional adalah lebih terikat kepada sistem riba, spekulatif dan *gharar*. Walhal amalan tersebut merupakan amalan yang diharamkan oleh Allah S.W.T ke atas hambanya dan Allah menghalalkan jual beli, tetapi jual beli yang dimaksudkan mesti mengikuti kehendak syariat. Firman Allah s.w.t yang bermaksud:

"Allah menghalalkan jualbeli dan mengharamkan riba"

(al-Baqarah: 275)

Dalam membangunkan sesuatu instrumen yang berteraskan kepada konsep syariah, maka adalah lebih penting bagi pembuat dasar mengetahui akan konsep fiqh dengan lebih jelas agar memastikan perjalanan sesuatu instrumen adalah menjadi halal dan diberkati oleh Allah s.w.t.

PASARAN DERIVATIF

Secara umumnya pasaran derivatif merupakan satu bentuk kontrak yang dibuat di antara dua pihak yang mana nilai sesuatu derivatif itu diterbitkan daripada nilai aset kewangan yang dijadikan asas untuk kontrak derivatif itu dan merupakan aset kewangan yang nilainya bergantung kepada nilai aset pendasar (*underlying assets*).¹ Oleh itu dapat dijelaskan bahawa derivatif merupakan ‘tuntutan ke atas tuntutan’ yang bergantung pada nilai aset saham atau bon yang mempunyai tuntutan. Walaupun terdapat beberapa bentuk sekuriti derivatif namun hanya dua bentuk derivatif sahaja yang aktif diniagakan iaitu niaga hadapan dan opsyen. Sepertimana produk kewangan yang lain, derivatif adalah hasil daripada inovasi kewangan yang telah dilakukan respon daripada wujudnya keperluan untuk menguruskan risiko dalam persekitaran perniagaan yang semakin canggih. Oleh itu, pasaran derivatif adalah satu mekanisma cekap dan berkesan untuk pengurusan risiko yang terhasil daripada perubahan harga.

Berdasarkan kepada kontrak derivatif konvensional, terdapat tiga elemen asas yang didapati dalam kontrak tersebut iaitu *hedgers*, *speculators* dan *arbitrageurs*. *Hedgers* merupakan salah satu proses untuk mengurangkan risiko yang di panggil lindung nilai (*hedging*). Para pelabur menggunakan pasaran derivatif untuk mengurangkan atau menghapuskan risiko yang berkait dengan harga sesuatu aset. Selain itu pihak yang membuat spekulasi juga turut memasuki pasaran derivatif untuk mendapat peluang untuk pertaruhan pada pergerakan harga pada masa hadapan. Pihak spekulatur boleh meningkatkan potensi untuk untung dan rugi dengan menggunakan derivatif. *Arbitrageurs* terdapat dalam pasaran derivatif adalah bagi memenuhi keinginan satu pihak untuk mengambil kesempatan atas perbezaan harga aset samada lebih atau kurang atau persaingan sesuatu aset dalam pasaran yang lain (Kumar, et al, 2010). Secara umumnya pasaran derivatif boleh diklasifikasikan kepada 2 kategori iaitu derivatif komoditi dan kewangan. Rajah 1 menunjukkan klasifikasi pasaran derivatif:

Pasaran Hadapan (*Forward & Futures*)

Pasaran hadapan merupakan kontrak berdasarkan perjanjian antara 2 pihak untuk membeli atau menjual sesuatu aset pada sesuatu masa akan datang yang telah ditentukan. Dalam kontrak ini harga yang dibayar atau diterima oleh pihak yang berkontrak telah ditentukan pada masa kontrak dilakukan. Walaupun penerimaan barang akan dapat pada masa hadapan tetapi harga ditentukan pada kontrak dilakukan pada masa kini. Pihak pembeli bersetuju untuk membeli aset pendasar pada sesuatu masa hadapan yang telah ditentukan masa dan juga harga. Manakala pihak penjual bersetuju untuk menjual aset pada masa dan harga yang telah ditentukan dengan pihak pembeli. Kontrak hadapan (*futures*) bermula sebagai *forward* di mana pembeli dan penjual bersetuju untuk menjual atau menerima penghantaran dengan jumlah kuantiti dan kualiti yang telah ditentukan bagi sesuatu komoditi pada sesuatu tarikh pada masa hadapan yang telah ditentukan. Penggunaan kontrak *forward* menjadi keperluan apabila pasaran spot tidak berupaya mengawal lebihan penawaran dan lebihan permintaan untuk komoditi.

Opsyen (*options*)

Kontrak opsyen merupakan suatu hak ataupun kebenaran tetapi bukan satu obligasi untuk membeli dan menjual sesuatu pada masa dan harga yang ditetapkan. “*call-option*” merupakan suatu kebenaran untuk membeli manakala “*put option*” pula merupakan suatu kebenaran untuk menjual.

Swaps

Swaps boleh didefinisikan sebagai pertukaran, oleh itu kontrak boleh dilakukan apabila kedua-dua pihak bersetuju untuk menukar obligasi. Kontrak swaps juga merupakan suatu perjanjian antara 2 pihak untuk menukar suatu aliran tunai melalui satu tempoh masa pada masa akan datang. Antara kontrak swaps yang biasa dilakukan ialah swaps kadar faedah (*interest rate swaps*) dan *Currency swaps*.

Penstrukturran Instrumen Derivatif Islam (*Opsyen*)

Opsyen menurut ISDA merupakan perjanjian yang diberi kepada pembeli yang mana pembeli perlu membayar wang pendahuluan untuk mendapat obligasi hak untuk membeli atau menjual sejumlah bayaran pada sesuatu aset yang dipersetujui pada sesuatu tarikh yang telah ditetapkan (Thomas, et al, 2005). Terdapat pelbagai jenis Opsyen iaitu *exotic options*, *compound options*, *options on options*, *lookback*

¹ Aset pendasar biasanya terdiri daripada aset kewangan asas seperti stok saham, bon, mata wang dan juga komoditi.

options dan sebagainya. Walaubagaimanapun dalam kajian pada masa kini hanya tertumpu kepada jenis opsyen belian “call options” dan opsyen jualan “put options” (Muhammad al Bashier Muhammad al-Amine,2008). Opsyen belian memberi hak kepada pemegang untuk membeli sesuatu aset pada masa tertentu yang telah ditetapkan dan pada harga tertentu. Bagi opsyen jualan pula memberi hak kepada pemegang untuk menjual sesuatu aset pada masa dan harga yang telah ditetapkan. Masa yang telah ditetapkan boleh juga dipanggil tempoh tamat, tempoh tambahan masa, tempoh potongan, ataupun tempoh matang. Dalam kes penentuan harga dalam kontrak adalah diketahui sebagaimana perlaksanaan harga yang telah dipersetujui oleh kedua pihak.

Bagi *call option* contoh yang dapat dilihat ialah apabila pelabur membeli European *call option* untuk membeli 100 saham Tenaga Nasional Berhad dengan harga potongan RM14. Dengan menganggap harga stok RM12, manakala tempoh tamat opsyen adalah selepas 2 bulan dan harga opsyen untuk membeli satu saham adalah 50 sen. Bayaran pendahuluan adalah 5000 sen atau RM50. Jika harga saham dalam tempoh perlaksanaan opsyen adalah kurang daripada RM12, pelabur akan memilih untuk tidak melaksanakan opsyen kerana tidak akan mendapat sebarang keuntungan disebabkan harga belian saham adalah RM14 per saham dan nilai saham dalam pasaran adalah kurang daripada RM14. Pelabur juga akan kehilangan wang pendahuluan. Namun sebaliknya, jika harga saham adalah lebih daripada RM14 dalam tempoh perlaksanaan opsyen, maka pelabur akan melaksanakan opsyen tersebut. Misalnya, harga per saham adalah RM16. Dengan melaksanakan opsyen pelabur boleh membeli saham dengan harga RM14 malahan jika saham dijual pelabur akan mendapat keuntungan sebanyak RM2 per saham atau RM200 dan apabila ditolak dengan bayaran pendahuluan pelabur masih mendapat untung sebanyak RM150.

Berdasarkan kepada contoh *call option* dapat menunjukkan pelabur mengharapkan kenaikan harga stok manakala bagi *put option* pelabur mengharapkan harga stok menurun. Misalnya, pelabur membeli European *put option* untuk dijual kepada 100 B group's share dengan harga potongan 90 sen. Dengan menganggap harga saham di pasaran adalah 86 sen dan tempoh perlaksanaan opsyen adalah 3 bulan manakala harga opsyen untuk menjual satu saham adalah 7 sen. Oleh itu, wang pendahuluan adalah sebanyak 700 sen atau RM7. Opsyen hanya akan dilaksanakan jika harga saham adalah bawah daripada 90 sen dalam tempoh yang ditetapkan. Sebagai contoh harga saham adalah 65 sen dalam tempoh perlaksanaan, pelabur akan membeli 100 saham dengan harga 65 sen dan berdasarkan *put option* pelabur menjual saham dengan harga 90 sen untuk mendapatkan keuntungan 25 sen per saham atau 2500 sen. Oleh itu jumlah keuntungan bersih yang diperolehi oleh pelabur adalah 1800 sen. Namun tidak ada jaminan bahawa pelabur boleh mendapatkan keuntungan. Jika harga akhir stok adalah lebih daripada 90 sen sehingga tempoh tamat perlaksanaan opsyen maka pelabur akan kehilangan deposit sebanyak 700 sen.

Berdasarkan perspektif syariah berkaitan derivatif para sarjana telah menyatakan bahawa penggunaan derivatif adalah dilarang kerana terdapat unsur-unsur yang bertentangan dengan Islam seperti wujudnya unsur spekulatif, dan gharar dalam kontrak yang dilakukan (Engku Rabiah Adawiah,2007). Namun begitu berdasarkan prinsip-prinsip syariah yang sedia ada, kemungkinan untuk membenarkan atau membaiki sekurang-kurangnya beberapa instrumen derivatif konvensional adalah pada tahap yang tinggi. Oleh itu terdapat sebahagian daripada instrumen derivatif islam yang telah dicadang dan dilaksana seperti instrumen Islam yang mempunyai ciri-ciri instrumen derivatif atau boleh digunakan untuk mencipta derivatif misalnya *bay' al-urbun*, *bay' salam*, *bay' al-istisna'*, *istijrar*, *khiyar syarat*, *wa'ad*, and *ji'alah* (Sherin Kunhibava, 2010).

Namun demikian, perlaksanaan bagi instrumen *bay' al-salam* dan *bay' al-istisna'* tidak bersesuaian dengan instrument opsyen berbanding dengan *bay' al-urbun* kerana syarat-syarat dalam *bay' al-salam* dan *bay' al-istisna'* berbeza dengan *bay' al-urbun*. Bagi *bay' al-salam* bayaran yang dibayar untuk memiliki barang adalah dengan bayaran penuh dan pembatalan kontrak tidak boleh dibuat (Wahbah Zuhaili, 2005). Sekiranya harga dalam bentuk hutang, maka ia juga perlu diserahkan supaya ia tidak menjadi jual hutang dengan hutang. Barang tempahan itu sendiri sudah merupakan kredit tanggungan, maka kalau penyerahan bayarannya pula bertangguh, maka ia menjadi sebagai bertukar hutang dengan hutang. Syarat tersebut dipersetujui oleh Jumhur ulama' iaitu ulama' Hanafi, Syafi'i dan Hanbali, tetapi berbeza dengan pendapat Imam Malik yang menyatakan bahawa melewatkannya penerimaan harga sehingga tiga hari atau kurang adalah harus walaupun ianya disyaratkan dalam majlis aqad.

Manakala bagi *bay' al-istisna'* pembatalan kontrak boleh dibuat sebelum projek dilaksanakan (Sherin Kunhibava, 2010). Tetapi berbeza dengan pendapat Abu Hanifah dan Muhamad (Wahbah Zuhaili, 2005) yang mana penempah berhak membuat pilihan sama ada mahu menerimanya ataupun mahu menolaknya dan memansuhkan ‘aqad kerana ia telah pun membeli barang yang ia tidak lihat. Oleh itu ia berhak untuk membuat pilihan sama ada untuk meneruskan ataupun tidak. Berbeza dengan pendapat Abu Yusuf yang menyatakan bahawa aqad tempahan pertukangan ini merupakan satu akad yang mengikat

(lazim). Apabila penempah melihat barangannya, maka ia tidak berhak membuat pilihan kiranya barang tersebut menepati seperti apa yang diminta mengikut segala syarat dan hal ini juga adalah bertujuan untuk mengelakkan kemudharatan di kemudian hari terutamanya bagi penerima tempahan. Hal ini kerana sekiranya pihak pembeli enggan membeli barang yang ditempah dalam bentuk tempahan tukangan, maka apa yang mungkin akan timbul bagi penjual tersebut ialah dalam bentuk kerugian. Ini berkemungkinan pihak penjual belum tentu lagi boleh menjual kepada pihak lain dan sekiranya tidak, maka pihak penjual berkemungkinan akan merosakkan barang tempahan tukangan tersebut dan ini boleh mengakibatkan kerugian bagi pihak penjual.

Bagi perlaksanaan instrumen derivatif secara Islam umumnya dikenali sebagai opsyen panggilan (*call-option*) mestilah distruktur berdasarkan prinsip syariah. Oleh itu kontrak *bay' al-urbun* boleh diguna pakai bagi memastikan opsyen panggilan patuh syariah (Engku Rabiah Adawiah,2007). Secara umumnya, sesuatu opsyen memberi pemegang/pembeli suatu hak tetapi bukanlah kewajipan untuk membeli atau menjual aset tertentu pada harga yang dipersetujui pada atau sebelum tarikh yang ditetapkan oleh penjual. Bagi mendapat opsyen, pembeli mesti membayar sejumlah premium kepada si penjual. Opsyen panggilan (*call-option*) memberi pemegang/pembeli hak untuk membeli, manakala opsyen jualan (*put-option*) memberi pemegang/pembeli hak untuk menjual. Penjual opsyen memiliki liabiliti bersyarat atau dengan kata lain, liabiliti penjual hanya akan sabit sekiranya pemegang/pembeli menuaikan (*exercise*) hak yang ada dalam opsyen tersebut. Terdapat empat perkara yang terlibat apabila melaksanakan opsyen iaitu aset kewangan yang hendak dibeli dan jumlah aset kewangan yang hendak dibeli dan dijual serta harga aset kewangan yang akan dibayar dan juga tarikh kontrak matang iaitu tarikh akhir melaksanakan kontrak opsyen. Suatu opsyen yang menggunakan kontrak urbun hanya dapat menghasilkan ciri opsyen panggilan malahan tidak boleh melibatkan aset ribawi atau sarf. *Bay' urbun* juga dibenarkan oleh Majma' Fiqh al-Islamy dengan syarat waktu menunggu telah ditetapkan dan ianya tidak melibatkan pertukaran aset ribawi atau *sarf*.

Berdasarkan keputusan *Majma' al-Fiqh al-Islamy* telah memutuskan bahawa kontrak opsyen konvensional yang diguna pakai dalam pasaran kewangan semasa adalah merupakan kontrak baru yang tidak termasuk dalam mana-mana *uqud musammah* malahan telah berhujah bahawa opsyen konvensional bukanlah *mal*, *manfaah*, ataupun hak kewangan (*haq maliy*) yang boleh ditukar ganti dan memutuskan bahawa ianya tidak dibenarkan menurut pandangan syariah. Larangan terhadap opsyen ini meliputi kedua-dua keadaan samada pembelian asal atau sebarang permindahan/perniagaan susulan terhadap opsyen yang dipegang oleh pemegang/pembeli.

Oleh itu, dengan perlaksanaan produk yang dikenali sebagai opsyen patuh syariah yang menggunakan '*uqud musammah*' bagi menghasilkan kesan ekonomi atau komersial yang sama dengan opsyen konvensional. Opsyen patuh syariah telah dirangka dengan menggunakan kontrak urbun. Definisi kontrak *bai' al-urbun* ialah seseorang membeli aset dan mendepositkan sejumlah wang pada pihak penjual dengan syarat jika pembelian diteruskan maka jumlah deposit tersebut akan merangkumi sebahagian dari harga (Ab. Mumin Ab. Ghani dan Fadilah Mansor,2006). Namun jumlah tersebut juga akan diambil oleh pihak penjual jika pembelian dihentikan. Selain itu aset sandaran juga hendaklah aset yang patuh syariah.

Walaupun secara zahirnya opsyen belian (*call-option*) dilihat menyamai *bay' urbun* tetapi terdapat juga perbezaan yang jelas kerana berdasarkan opsyen belian merangkumi hak membeli dan menjual malah premium dalam opsyen bukan sebahagian daripada harga belian. Selain itu, kontrak opsyen juga boleh diniagakan. Hal ini berbeza dengan *bay' urbun* kerana berdasarkan kontrak *bay' urbun*, hanya terdapat hak untuk membeli dan bayaran pendahuluan boleh menjadi sebahagian daripada harga belian jika kontrak disahkan kemudian. Sebagai contoh penggunaan *bay' al-urbun* mudah yang boleh dilihat ialah Ahmad ingin membeli kereta dengan harga RM50,000 dari kedai ABC, kerana terlalu minat Ahmad kepada kereta tersebut dan dikhawatir jatuh ke tangan orang lain, maka Ahmad pun membayar wang ke atas kereta tersebut sebagai bayaran deposit iaitu sebanyak Rm1000. Harga deposit yang dibayar oleh Ahmad akan menjadi sebahagian daripada jumlah harga kereta tersebut sekiranya Ahmad jadi membeli dan sekiranya tidak, maka duit deposit tersebut akan hangus dan menjadi hak milik kedai ABC. Semasa dalam proses untuk membuat pinjaman bank dimana tempoh yang diambil adalah dalam masa seminggu, tiba-tiba Ahmad mendapatkan terdapatnya kereta yang serupa dengan kereta yang telah ditempah oleh beliau pada harga yang lebih murah iaitu RM45,000 di kedai CDE. Maka Ahmad pun bertindak membatakan kotrak dengan kedai ABC dan duit deposit Ahmad pun dikira hangus. Meskipun Ahmad telah pun kerugian RM1000 dengan kedai ABC, namun Ahmad masih lagi dapat berjimat sebanyak RM4000 dimana nilai harga kereta kedai CDE dicampur dengan duit deposit yang telah hangus, RM45,000 + RM1000 = RM46,000. *Bay' urbun* juga merupakan hak kewangan, tetapi tidak boleh diniagakan dan hanya boleh dilepaskan oleh pemegang opsyen.

Namun demikian, pemakaian kontrak *bay' al-urbun* dalam pasaran modal Islam telah menimbulkan perselisihan pendapat di kalangan jumhur ulama' silam dengan ulama' kontemporari yang mana ia dilihat oleh ulama' kontemporari adalah dalam bentuk rukshah². Justeru itu apa yang perlu dibincangkan di sini adakah pemakaian kontrak *bay' al-urbun* boleh dipertikaikan ataupun tidak.

Pandangan Ulama' Mengenai Pengaplikasian *Bay' al-Urbun* Dalam Instrumen Derivatif

Berdasarkan perbincangan ulama' klasik mengenai *bay' al-urbun* majoriti ulama' jumhur tidak mengharuskan urus niaga *bay' al-urbun* disebabkan terdapatnya unsur seperti memakan harta orang lain secara batil dan mengandungi unsur *gharar*. Malahan dalam *bay-urbun* terdapat dua syarat yang rosak iaitu syarat memberi wang pendahuluan kepada penjual dan kedua syarat mengembalikan jual beli jika tidak suka (Abdullah Muhammad Ath-Thayyat,et.al.,2009). Oleh itu jual beli *bay' al-urbun* adalah tidak sah berdasarkan 'Amr ibn Syu'aib:

“Nabi Sallallahu 'alaihi wa salam melaorang jual beli urbun”.

(Hadith riwayat Abu Daud)

Para ulama terdahulu tidak sependapat mengenai keharusan *bay' al-urbun* kerana sekiranya wang deposit yang diberikan oleh pembeli dikira hangus dan menjadi milik penjual apabila pembeli membatalkan hasrat pembelianya. Antara mazhab yang tidak membenarkan urus niaga *bay' al-urbun* dan menganggap ia tidak sah adalah mazhab Syafie, Maliki, dan sesetengah ulama mazhab Hanbali. Mazhab Hanafi pula menganggap urus niaga ini sebagai rosak dan fasid (Ab. Mumin Ab. Ghani dan Fadilah Mansor,2006).

Namun mazhab Hanbali mempunyai pandangan yang berbeza mengenai kes *bay' al-urbun* ini dengan mengharuskan urus niaga *bay' al-urbun*. Keharusan bay' urbun bagi pandangan mazhab Hanbali berdasarkan alasan terdapat riwayat bahawa kontrak ini telah diamalkan oleh para sahabat dan tabi'in. Antaranya ialah seperti yang diriwayatkan daripada Nafi' bin al-Harith (amil kepada Umar di Makkah) bahawa dia telah membeli sebuah rumah daripada safwan bin Umayyah untuk Umar al-Khattab dengan harga 4000 dirham dan beliau meletakkan syarat kepada Safwan jika Umar mahu maka rumah itu dibelinya dan jika Umar tidak mahu maka wang itu menjadi milik Safwan (Abdul Halim Muhammad, 2006).

Berdasarkan pendapat ulama' kontemporari, mereka lebih memilih untuk mengharuskan kontrak *bay' al-urbun*. Dalam analisis dan perbandingan yang dibuat oleh al-Qardawi menyatakan bahawa hadis yang tidak mengharuskan *bay' al-urbun* adalah hadith yang lemah, malah daripada pemerhatian al-Qardawi menyatakan bahawa kes *bay' al-urbun* harus ditentukan berdasarkan alasan yang rasional dan bersesuaian pada masa kini serta tidak terkeluar daripada prinsip yang telah ditetapkan oleh syariah serta lebih memberi kemudahan kepada umat Islam (Muhammad al-Bashir Muhammad al- Amine,2008).

Mustafa al-Zarqa menyatakan kegunaan *bay' al-urbun* dalam perdagangan moden pada masa kini dan menyokong bahawa penggunaan *bay' al-urbun* diterima oleh adat dan perundangan. Hal ini kerana *bay' al-urbun* adalah kontrak berguna yang mana boleh digunakan untuk memudahkan penglibatan dalam urusniaga atau bagi memastikan penjual tidak berubah fikiran selepas membuat kontrak. Walaubagaimanapun, jika penjual memerlukan ganti rugi bagi kemungkinan rugi disebabkan kontrak yang telah dibuat keperluan kepada insuran perniagaan adalah lebih jelas pada masa kini. Hal ini kerana, penjual yang mempunyai barang atau pengeluar mempunyai tujuan untuk menjual dan terpaksa menunggu sehingga pembeli mengesahkan kontrak boleh menyebabkan penjual akan kehilangan peluang untuk menjual barang pada harga yang lebih tinggi. Namun dalam kes *bay' al-urbun* tidak boleh dianggap sebagai ganti rugi kerana kontrak dibuat adalah berdasarkan kehendak penjual sendiri.

Menurut *al-Maqdisi* daripada mazhab Hanbali berpendapat bahawa unsur *gharar* yang terdapat dalam kontrak *bay' al-urbun* iaitu berkaitan tempoh masa adalah menyamai *khiyar syarat*. Oleh itu, kontrak *bay' al-urbun* adalah sah dan harus di sisi perundangan. Jika dilihat melalui pengertian *khiyar syarat* menurut pandangan Abu Hanifah, Zufar, dan Syafi'e mengatakan ianya tidak boleh lebih daripada tiga hari. Berdasarkan hadis Habban bin Munqidh yang melakukan *ghabn*³ di dalam jual beli. Rasulullah s.a.w bersabda:

“jika engkau berjual beli maka katakanlah tidak ada tipuan (*khilabah*) dan berilah tempoh kepada aku selama tiga hari”

² Kemudahan yang diberikan kepada seorang muslim.

³ Bemaksud penipuan dan ketidakpastian.

Manakala Abu Hanifah dan para ulama' Mazhab Hanbali mengatakan bahawa masa *khiyar* adalah mengikut persetujuan kedua pihak yang berkontrak biarpun ia lebih daripada tiga hari, ini disebabkan *khiyar* diperundangkan untuk memberi masa dan peluang berbincang, yang kadang-kadang tidak memadai tiga hari. Pembatasan tersebut dalam hadis Hibban adalah memadai baginya menurut peraturan Rasulullah s.a.w. Sesuatu yang memadai bagi seseorang yang belum tentu memadai untuk orang lain. Oleh itu, pembatasan ini tidaklah menghalang penambahan masa yang disebutkan. Menurut ulama' Maliki *khiyar* diharuskan mengikut kadar yang diperlukan. Ia berbeza menurut perbezaan keadaan. Umpamanya bagi buah-buahan tidak boleh dilakukan *khiyar* lebih daripada satu hari. Manakala pakaian dan binatang ternak selama tiga hari. Tanah-tanah yang jauh lebih daripada tiga hari. Rumah dan sebagainya selama sebulan. Ini kerana konsep *khiyar* adalah untuk menguji barang yang dijual dan kebolehan menguji adalah berbeza menurut perbezaan barang yang dijual bagi menyempurnakan keperluan kontrak. Tempoh *khiyar* pula bermula sebaik sahaja berlaku kontrak.

Selain terdapatnya unsur *gharar* dalam kontrak *bay' al-urbun* yang menjadi perbahasan ulama', terdapat juga unsur spekulasi dalam kontrak derivatif. Hal ini telah dinyatakan oleh al-Darir yang tidak mengaharuskan kontrak *bay' al-urbun* kerana menyamai opsyen dalam konvensional dan ianya mungkin digunakan untuk tujuan spekulasi (Muhammad al-Bashir Muhammad al- Amine,2008). Sebagai contoh yang boleh dilihat dalam aktiviti spekulasi bagi menjamin harga gandum dalam keadaan stabil adalah boleh dibuat melalui pasaran derivatif, dimana penentuan harga gandum yang dibuat oleh petani adalah dengan meletakkan harga pada masa sekarang dengan menggunakan kontrak *bay' al-urbun* setelah mendapat pembeli gandum tersebut. Hal ini kerana dikhuatiri oleh para petani akan harga gandum pada masa hadapan akan jatuh dan ini merupakan langkah yang dibuat oleh para petani bagi menjamin kestabilan harga gandum dan ini dikatakan sebagai spekulasi. Namun demikian, berdasarkan hasil daripada kajian yang dijalankan oleh MPS mendapati aktiviti spekulasi wujud dalam apa jua bentuk perniagaan dan tidak terhad kepada dagangan pasaran saham sahaja. Persoalannya, adakah tindakan sedemikian dilarang secara mutlak dalam Islam? Secara umumnya, mengambil keuntungan daripada perbezaan harga tidak menjadi halangan dari sudut syarak. Sekiranya aktiviti ini ditegah, sudah pasti prinsip jual beli seperti *bay' al-muzayadah* dan *murabahah* turut dilarang kerana kedua-duanya melibatkan kegiatan mengambil keuntungan daripada perbezaan harga asal. Namun prinsip berkenaan dibenarkan dalam Islam.

Keharusan spekulasi ini dapat dilihat melalui amalan Rasulullah s.a.w yang mana baginda tidak campur tangan dalam menentukan harga pasaran, malahan kenaikan harga yang terjadi akibat pertambahan permintaan adalah situasi yang dapat diterima dalam Islam. Ini berbeza dengan unsur penipuan dan manipulasi yang jelas dilarang oleh Islam kerana boleh menyebabkan ketidakadilan yang wujud di kalangan peserta pasaran. Berdasarkan sabda Rasulullah s.a.w

"Biarkanlah manusia berusaha mencari rezeki masing-masing yang telah disediakan oleh Allah s.w.t kepada mereka"

(Hadis riwayat Muslim)

Tambahan lagi tindakan Rasulullah s.a.w ini jelas sebagaimana hadith yang menceritakan bahawa berlaku kenaikan harga pada zaman Rasulullah s.a.w., maka orang ramai meminta Rasulullah s.a.w menentukan harga pasaran, lalu Rasulullah s.a.w bersabda:

"Sesungguhnya Allah s.w.t yang menentukan suasana kemewahan ekonomi dan kemurungannya, aku tidak mahu mengambil langkah menentukan harga kerana tidak mahu nanti di akhirat ada antara kamu yang menuntut kembali harta dan darahnya daripadaku kerana kelaziman (menentukan harga tersebut)"

(Hadis riwayat Tirmizi)

Berdasarkan perbincangan ulama' mengenai kontrak *bay' al-urbun* mendapati bahawa urusniaga *bay' al-urbun* telah mendapat persetujuan majoriti ulama' kontemporari. Walaupun kontrak *bay' al-urbun* tidak dipersejui oleh ulama' klasik, malah mempunyai pandangan yang berbeza dikalangan ulama' namun pada masa kini pengaplikasian kontrak *bay' al-urbun* dalam urusniaga opsyen dan derivatif dilihat bersesuaian dengan *uruf* semasa serta tidak terkeluar daripada prinsip yang telah digariskan oleh syariah. Malahan segala unsur yang terkandung dalam *bay' al-urbun* adalah bersesuaian dengan urus niaga pasaran derivatif Islam.

MPS juga telah memutuskan bahawa konsep *bay' al-urbun* diharuskan dan boleh dimajukan dalam membentuk sesuatu instrumen untuk pasaran modal di Malaysia. Telah menjadi amalan masyarakat dalam berurusniaga, mereka membayar wang pendahuluan sebagai satu bayaran supaya hak mereka tidak hilang dalam tempoh tertentu. Selain itu keharusan mengenai *bay' al-urbun* juga telah dibincangkan oleh Akademi Fiqh Islam dalam sesi yang ke lapan di Bandar Seri Begawan yang menyatakan jual beli *al-urbun* dikira sama hukum seperti jualbeli sewa-menyewa kerana ia merupakan jual-beli manfaat. Harus jual beli *urbun* jika dikaitkan dengan tempoh menunggu menerusi masa tertentu dan dianggap sebahagian daripada harga apabila jual beli telah sempurna berlaku tetapi jika pembeli membatalkan pembeliannya wang pendahuluan menjadi hak penjual. Manakala jual beli yang tidak boleh berlaku secara *urbun* ialah jual beli *salam*, tukaran harta ribawi dan tukaran wang. Jual beli *urbun* juga tidak berlaku dalam murabahah perintah beli di peringkat janji, tetapi berlaku dalam peringkat jual beli berikutnya.

KESIMPULAN

Berdasarkan kepada perbincangan, dapat dikatakan bahawa jual *beli urbun* merupakan satu alternatif dalam instrumen derivatif dan disahkan sebagai produk patuh syariah. Pengaplikasian kontrak *bay' al-urbun* pada masa kini dianggap bersesuaian dengan *uruf* pasaran kerana ianya tidak bercanggah dengan prinsip syariah yang telah ditentukan oleh Islam. Secara umumnya *bay' al-urbun* dianggap menyamai opsyen belian (*call-option*) kerana kedua-duanya menggunakan strategi untuk mengurangkan risiko atau sebagai satu kaedah yang digunakan oleh pedagang supaya mereka mendapat fleksibiliti sebelum memasuki kontrak yang besar terutamanya. Mengikut pandangan kamali asas rational dalam opsyen yang menyerupai *bay' al-urbun* adalah lebih kepada strategi bagi mengurangkan risiko.

Namun berdasarkan cara pengaplikasian *bay' al-urbun* adalah berbeza dengan opsyen belian dalam konvensional malahan *bay' al-urbun* juga bukanlah dianggap penalti atau ganti rugi yang dibayar kepada penjual kerana terpaksa menyimpan barang kepada pembeli dan menunggu sehingga beberapa tempoh sehingga pembeli mengesahkan kontrak, sepanjang tempoh menunggu penjual mungkin kehilangan peluang untuk mendapatkan harga yang baik. Hal ini bertentangan dengan semangat kontrak *al-urbun* di mana kedua-dua pihak yang berkontrak telah bersetuju dan menetapkan harga. Ini kerana wang pendahuluan yang dibayar melalui kontrak *bay' al-urbun* merupakan sebahagian daripada harga belian.

Secara keseluruhannya peraturan syariah mengenai kejelasan kontrak adalah amat penting untuk menganalisa sesuatu instrumen melalui pendekatan mudah-cara yang berasaskan faktor *uruf tijari*, *maslahah* dan mengelak dari kesusahan. Keperluan patuh syariah yang terkandung dalam kontrak *bay' al-urbun* mampu mengawal beberapa ciri negatif dan seterusnya membentras amalan yang jelas menindas dan tidak adil yang terkandung dalam pasaran derivatif misalnya unsur *gharar*, *riba*, manipulasi dan sebagainya. Oleh itu, dengan wujudnya instrumen derivatif patuh syariah akan memberi manfaat dan seterusnya dapat mengurangkan ciri-ciri buruk yang terkandung dalam derivatif konvensional. Dengan ini jelas menunjukkan bahawa pengaplikasian kontrak *bay' al-urbun* dalam pasaran derivatif adalah perlu bagi memperluas pemakaian instrumen patuh syariah dan pemakaian kontrak *bay' al-urbun* ini tidak perlu dipertikaikan kerana bersesuaian dengan garis panduan syariah yang telah ditetapkan oleh Islam.

RUJUKAN

- Ab. Mumin Ab. Ghani, Fadilah Mansor. 2006. *Dinamisme Kewangan Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Ab. Mumin Ab. Ghani. 1999. *Sistem Kewangan Islam & Pelaksanaannya di Malaysia*. Kuala Lumpur: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.
- Abdul Halim Muhammad. 2006. *Undang-undang Muamalat & Aplikasinya kepada Produk-produk Perbankan Islam*. Bangi: Jawatankuasa Penerbitan Fakulti Undang-undang UKM.
- Abdullah Muhammad Ath-Thayyat, Abdullah Muhammad Al-Muthlaq, & Muhammad Ibrahim. 2009. *Ensiklopedia Fiqh Muamalah dalam Pandangan 4 Mazhab*. Kuala Lumpur: Fajar Ilmu Baru Ent.
- Akademik Fiqh Islam: Resolusi & Saranan Mengenai Perbankan Islam & Kewangan (1985-2000).
- Engku Rabiah Adawiah Engku Ali. 2007. Produk Berstruktur Islam. *Prosiding Muzakarah Penasihat Syariah Kewangan Islam 2006-2007*.
- Muhammad al-Bashir Muhammad al- Amine. 2008. *Risk Management in Islamic Finance An Analysis of Derivative Instrument in Commodity Markets*. Boston: Brill.

- Muhammad Ayub. 2007. *Understanding Islamic Finance*. England: John Wiley & Sons Ltd..
- Sanep Ahmad & Surtahman Kastin Hasan. 2005. *Ekonomi Islam Dasar dan Amalan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Schoon, Dr Natalie. 2009. *Islamic Banking and Finance*. London: Spiramus Press Ltd.
- Sherin Kunhibava. 2010. Derivatives in Islamic Finance. *Kertas Kerja ISRA*. No.7
- Suruhanjaya Sekuriti. 2006. *Buku Keputusan Majlis Penasihat Syariah Suruhanjaya Sekuriti*. Ed. Ke-2. Kuala Lumpur: Suruhanjaya Sekuriti Malaysia.
- Thomas, Abdulkader, Cox, Stella & Kraty, Bryan. 2005. *Structuring Islamic Finance Transactions*. London: Euromoney Books.
- Vashista, Ashutosh & Kumar, Satish. 2010. Development of Financial Derivatives Market in India – A Case Study. *International Research Journal of Finance & Economics*. Issue 37. 16-29.
- Wahbah Zuhaili. 2005. *Fiqh Perundangan Islam*. Terj. Md Akhir Haji Yaacob. Jilid IV. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

RAJAH 1: Klasifikasi Derivatif

